

تحلیلی از نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۲۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۷/۰۷/۱۵

ابوالفضل مشکینی* (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس)
مهدی حسین پور (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زنجان)
سارا خدایی (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زنجان)

چکیده

حکمروایی خوب شهری فرایندی مستمر از تطبیق و همسوسازی منافع متضاد و متفاوت افراد و گروه‌ها می‌باشد. این فرایند شامل نهادهای رسمی و غیررسمی و نیز سرمایه اجتماعی شهروندان است. سرمایه اجتماعی یکی از عوامل حکمروایی خوب شهری است؛ خود زمینه‌ای مناسب جهت دستیابی به یک مدیریت و حکمروایی مناسب شهری در راستای رسیدن به یک زندگی یکپارچه و امن می‌باشد. هدف این مقاله بررسی نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری حکمروایی خوب شهری بوده و سعی بر این بوده تا با بررسی رابطه این دو متغیر در سطح شهر اردبیل، راه‌حل مناسبی جهت دستیابی به حکمروایی مناسب شهری گردد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت موضوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از ابزار پرسشنامه استفاده و حجم نمونه ۳۸۳ نفر از شهروندان شهر اردبیل می‌باشند که به روش کوکران انتخاب شده‌اند. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه تحقیق از طریق گروهی از متخصصان توسعه‌ی شهری شامل اساتید دانشگاه در رشته‌های مرتبط شهری و کارشناسان مدیریت شهری ارزیابی و پس از انجام اصلاحاتی تأیید شد. پایایی پرسش‌نامه نیز با محاسبه ضریب آلفای کرون باخ (پس از حذف گویه‌های ناهمسان) با ضریب ۰.۸۸ مورد تأیید قرار گرفت. داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار EXCEL, SPSS و Lisrel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که بین حکمروایی خوب شهری و سرمایه اجتماعی با سطح معناداری ۰ و ضریب همبستگی ۰/۶۲۶ رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد؛ به نحوی که این دو متغیر به صورت مکمل با یکدیگر عمل می‌کنند. همچنین با توجه به نتایج آزمون خی دو بین مناطق چهارگانه شهر اردبیل از لحاظ متغیرهای سرمایه اجتماعی و حکمروایی تفاوت‌های معناداری وجود دارد. به طوری که بیشترین میانگین این دو متغیر در منطقه ۲ شهر اردبیل برآورد شده است.

واژه‌های کلیدی: حکمروایی خوب شهری، سرمایه اجتماعی، شهر اردبیل، مدیریت مطلوب

مقدمه

انگاره جغرافیدانان در بررسی مقوله شهر و شهرنشینی، انگاره‌ای نیست که صرفاً معطوف به کالبد زیستی شهر باشد؛ بلکه آن را علاوه بر پردازش کالبدی و پرداختن به کمیت‌های مادی آن، از جانب کیفیت‌های ارزشی و اخلاقی نیز مورد بررسی قرار می‌دهند (خوش فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۲). پدیده شهر و شهرنشینی روند اجتماعی برجسته‌ای است که بیشتر موجب دگرگونی در روابط متقابل انسان و محیط و انسان‌ها با یکدیگر شده است (صالحی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). تحولات دوران حاضر، خصوصاً نیم‌قرن اخیر شکل جدیدی به جامعه‌شناسی شهری و همچنین روابط بین آن داده است. جامعه نوین شهری با ویژگی‌هایی چون ناهمگونی جمعیتی، تحرک اجتماعی بالا، تفکیک و قشربندی گسترده، سازمان‌دهی اجتماعی و سیاسی جدید به همراه مطالبات گوناگون و پراکنده سیاسی، اجتماعی و مدنی شهروندان، زمینه‌ی شکل‌گیری روابط جدید میان آنان و حکومت‌های محلی (دولت‌های شهری) شده است (خمر و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۷). این تحولات بالطبع زمینه‌ای را برای دیدگاهی جدید در مدیریت (خصوصاً مدیریت شهری) باز نمود. حکومت‌ها باید در مورد چگونگی تخصیص هزینه‌ها و مزایای مختلف، منابع و خطرات نه تنها در بین گروه‌ها یا بخش‌های مختلف در اینجا و هم‌اکنون بلکه در طی دوره‌های زمانی طولانی‌مدت و گاه در نسل‌های مختلف انتخاب و تصمیم‌گیری نمایند (اکبری، ۱۳۸۵: ۱۳۶). تمرکز توسعه در شهرها و توجه به مفاهیم کالبدی و هندسی صرف و غفلت از اهداف اجتماعی در توسعه شهرها، شهرها را با چرخه نامطلوبی از عدم تعاملات اجتماعی و مدیریتی روبرو کرده و چالش‌های بی‌سابقه‌ای مانند تعارضات فرهنگی، نزول کیفیات زندگی، ازهم‌گسیختگی‌های اجتماعی، تضعیف نهادهای محله‌ای فراروی آن‌ها نهاده است. حل این معضلات نیازمند نگاهی خردنگر و کوچک‌مقیاس و توجه به ظرفیت‌ها، منابع و نگرش‌ها و سرمایه‌های مردمی است تا از این طریق با بازنگری ضعف‌ها، توانایی‌ها، امکانات و محدودیت‌های موجود، راهکاری مناسب جهت برون‌شدن از این معضل ارائه شود.

در این نوشتار با طرح این سؤال که آیا میزان سرمایه اجتماعی با استفاده از عوامل اصلی خود در نحوه حکمروایی شهری اردبیل مؤثر بوده یا خیر، تلاش می‌شود تا بر پایه نظریه سرمایه اجتماعی و الگوی رابطه سرمایه اجتماعی و حکمروایی، به آثار سرمایه اجتماعی (انجمن‌های مدنی، شبکه‌های اجتماعی و درگیرشدگی مدنی) بر حکمروایی خوب پرداخته شود. در واقع هدف از این مقاله تأکید بر سرمایه اجتماعی و راهکارهای

افزایش آن در بین شهروندان جهت دستیابی به حکمروایی خوب شهری است. مفروض نظری در این پژوهش آن است که سرمایه اجتماعی در خلأ پا نمی‌گیرد، بلکه در بستر یا چارچوب نهادی و ساختار فرصت‌های سیاسی - اجتماعی حکومت کمابیش دموکراتیک سر برمی‌آورد. بر پایه این مفروض، فرض اصلی این نوشتار آن است که سرمایه اجتماعی می‌تواند اثری کارساز بر حکمروایی خوب شهری داشته باشد.

پیشینه تحقیق

بحث پیرامون حکمرانی خوب شهری و سرمایه اجتماعی طی چند دهه اخیر در جهان خصوصاً توسط برنامه توسعه سازمان ملل و همچنین توسط بانک جهانی مطرح شده است. در ایران نیز مدت زیادی نیست که این موضوع وارد ادبیات مدیریتی شده است؛ بیشتر این بررسی‌ها در زمینه ترجمه متون مختلف صورت گرفته که به مبانی نظری حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی پرداخته است. در جدول زیر به بررسی چند نمونه از این مطالعات پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۱. خلاصه برخی مطالعات خارجی و داخلی انجام گرفته درباره سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری

نتیجه	عنوان	سال	محقق
مؤلفه‌های بالقوه سرمایه اجتماعی در جهت حکمروایی شهری در قالب ۵ مفهوم (آگاهی و شناخت، ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، مخاطرات اجتماعی - اقتصادی و عضویت در نهادها و گروه‌ها) تعیین شده است.	بررسی نظریه‌های رایج در زمینه تأثیر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی شهری در آمریکا	۲۰۱۰	گاماس
به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری پرداخته و اعتماد اجتماعی و مشارکت مدنی را به‌عنوان پلی برای ارتباط این دو متغیر باهم مطرح کرده و بیان می‌دارد که مهم‌ترین مشکل مدیریت شهرهای آمریکا میزان کم سرمایه اجتماعی در بین شهروندان آنهاست.	سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری: روابط و پارادایم‌ها	۲۰۱۲	هریس
به مطالعه نظری سرمایه اجتماعی و حکمرانی مطلوب شهری پرداخته و چند نمونه موردی از شیوه مدیریتی شهرهای موفق در کشورهای توسعه‌یافته را به‌عنوان الگو مطرح کرده است. وی بیان می‌کند که سرمایه	برنامه‌ریزی برای مدیریت شهرهای کشورهای در حال توسعه	۲۰۱۲	راکیدو

اجتماعی و حکمرانی شهری مکمل هم بوده و موفقیت هر یک در گروه دیگری می‌باشد.			
مشارکت اجتماعی را به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه سرمایه اجتماعی در این زمینه موردتوجه قرار داده و آن را با سنجه‌هایی مانند تراکم عضویت‌ها، ناهمگونی داخلی انجمن‌ها، حضور در جلسات ارزیابی می‌کند.	بررسی حکمروایی مطلوب شهری در آسیای شرقی	۲۰۱۴	یاب کیو
به بررسی ماهیت و شرایط موجود برای حکمرانی دموکراتیک محتاط و بلندمدت در جهانی پویا، پیچیده و نامشخص پرداخته، و علل چالش‌برانگیز بودن چنین حکمرانی را از نظر سیاسی و بهترین راه‌حل رفع چنین چالش‌هایی را مورد کنکاش قرار می‌دهد. به ویژه به مسئله "کوتاه‌نگری" و "تعصب‌گرایی مقطعی" در سیاست‌گذاری، یعنی خطر ناشی از اهمیتی که دولت‌ها به ملاحظات کوتاه‌مدت به بهای تحمیل هزینه به رفاه عمومی جامعه در بلندمدت می‌دهند، می‌پردازد.	حکومت‌داری برای آینده: طراحی نهادهای دموکراتیک برای فردایی بهتر	۲۰۱۷	بوستون
با استفاده از نرم‌افزار Spss و Amos به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب پرداخته و به این نتیجه رسیده که بین این دو شاخص وجود دارد.	بررسی سازوکار تأثیرگذاری شاخص‌های سرمایه اجتماعی در حکمروایی مطلوب شهری با استفاده از Amos	۱۳۹۳	صالحی
فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد سرمایه اجتماعی و به دنبال آن حکمروایی خوب شهری در شهر پردیس وضعیت خوبی ندارد و فاقد بسترهای لازمه جهت اجرا می‌باشد.	بررسی شاخص‌های حکمروایی شهری و سرمایه اجتماعی در شهرهای ایران	۱۳۹۴	کرکه آبادی و میرزایی
با استفاده از نرم‌افزار Spss و آزمون همبستگی اسپیرمن به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب پرداخته. نتایج پژوهش نشان داد که بین حکمروایی خوب شهری و سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی) رابطه معناداری وجود دارد.	بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری (نمونه موردی: مرند)	۱۳۹۵	علیمحمد زاده و زالی
یافته‌های تحقیق نشان داد که شاخص سرمایه اجتماعی، رابطه مثبت و معنی‌داری با شاخص حکمروایی شایسته در مدیریت روستایی در شهرستان	حکمروایی شایسته مبتنی بر سرمایه اجتماعی در مدیریت	۱۳۹۶	شریف‌زاد ه و همکاران

روستایی شهرستان جویبار	جویبار دارد. بنابراین، مدیریت روستا با افزایش مشارکت مردم روستا و اعتماد آن‌ها می‌تواند به ارتقای کیفیت حکمرانی و اداره امور روستا کمک نماید.
------------------------	---

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

این پژوهش در راستای تقویت مطالعات پیشین، دو متغیر سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری را در ارتباط باهم بررسی و تأثیر این دو بر یکدیگر در شهر اردبیل را مورد بررسی قرار داده است.

مبانی نظری پژوهش

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی، در حال حاضر به یکی از بحث‌انگیزترین و جنجالی‌ترین مفاهیم علوم اجتماعی و پژوهش‌های توسعه تبدیل شده و حجم ادبیات دانشگاهی و سیاسی مرتبط با آن، به سرعت در حال افزایش است. درعین حال، سرمایه اجتماعی به سرعت به ابزار تحلیلی اصلی پژوهش‌های جدید توسعه اقتصادی و اجتماعی در کشورهای درحال توسعه تبدیل می‌شود (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۵۰).

به‌طور کلی مفهوم سرمایه اجتماعی ابتدا در سال ۱۹۱۶ به نوشته‌های هانی فان سرپرست وقت مدارس ویرجینیا غربی در آمریکا برمی‌گردد که سرمایه اجتماعی را سرمایه نامحسوسی می‌دانست که در زندگی روزمره افراد دارای اهمیت است (نیک پور، ۱۳۹۴: ۱۱۷). هانی فان، سرمایه اجتماعی را شامل دارایی‌هایی می‌دانست که در زندگی روزانه‌ی افراد وجود دارند، مانند حسن تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). نظریه هانی فان برای نیم‌قرن مسکوت ماند تا در سال ۱۹۶۱ جین جاکوبز در اثر کلاسیک خود با عنوان (مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ امریکا)، از سرمایه اجتماعی بحث نموده و نقش آن را در ارتباط با حفظ نظافت، برخورد با جرم و جنایت خیابانی در محدوده حومه‌های قدیمی و مختلط شهری مطرح کرد (Jacobs, 1965: 46). واژه سرمایه در مفهوم سرمایه اجتماعی، بر مولد بودن آن تأکید دارد؛ بدین معنا که فرد را قادر می‌سازد تا ایجاد ارزش کند، کاری را انجام دهد، به هدفی دست یابد، مأموریتی در زندگی انجام دهد و نقشی در جهان ایفا کند؛ بنابراین همه افراد برای رسیدن به موفقیت، به سرمایه اجتماعی نیازمندند (رضایی و تسلیم، ۱۳۹۵: ۲۴۹).

با بررسی تعاریف گوناگونی که از سرمایه اجتماعی به عمل آمده، به مفاهیم مشترکی چون هنجارها، اعتماد، مشارکت و شبکه‌های اجتماعی برمی‌خوریم که مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند. به منظور ایجاد سرمایه اجتماعی در جامعه نیاز به ایجاد این مؤلفه‌ها است؛ اما ایجاد این مؤلفه‌ها به سادگی امکان‌پذیر نیست چراکه سرمایه اجتماعی موجود در هر جامعه دارای دو بعد است: سرمایه اجتماعی شناختی و سرمایه اجتماعی ساختاری (سیدنورانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۳ و ۳۴). در واقع ویژگی ذاتی سرمایه اجتماعی این است که در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد. با توجه به مفهوم اجتماع‌محور سرمایه اجتماعی، می‌توان آن را در اشکال مختلفی متصور شد:

- سرمایه اجتماعی درون‌گروهی که پیوندهای بین افراد مشابه در موقعیت‌های مشابه‌ای از جمله خانواده هسته‌ای، دوستان نزدیک و همسایگان را پوشش می‌دهد. پونتام این نوع سرمایه را تحت عنوان پیوندهای عمیق و محکم درون اجتماعات منزوی تعریف می‌کند (Peris et al, 2012: 85). سرمایه اجتماعی ارتباط‌دهنده که پیوندهای دورتر و پرفاصله‌تر افراد مشابه را فرامی‌گیرد (کاکاوند و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۱). سرمایه اجتماعی پیونددهنده که به افراد غیرمشابه در موقعیت‌های غیرمشابه می‌رسد (بزی و حیدری، ۱۳۹۵: ۱۴۷).

با توجه به گفته‌ها و مطالب مطرح‌شده در زمینه سرمایه اجتماعی می‌توان بیان داشت که با ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در جامعه مشارکت، همکاری، یکپارچگی و اتحاد افزایش پیدا کرده و همچنین منجر به بهبود عملکرد افراد و افزایش کارایی آنان، افزایش تعهدات و مسئولیت‌پذیری، تسهیل دسترسی اعضا به منابع و امکانات و تقویت اعتمادپذیری افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به دولت‌مردان می‌گردد.

حکمروایی خوب شهری

عنوان حاکمیت شایسته از اواخر قرن نوزدهم به‌مثابه پاسخی به فساد مدنی در حمایت از کارفرمایان و دستگاه‌های سیاسی به وجود آمد. جنبش‌های ملی به‌طور هوشمندانه‌ای از افزایش ظرفیت حکمروایی و اخلاق مدنی، به‌مثابه پادزهری برای هرج‌ومرج زندگی شهری پشتیبانی کردند (Cave, 2005: 308). اگرچه مفهوم حکمروایی شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ و از آفریقا آغاز گردید، اما «برایان مک لالین» اولین نظریه‌پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم پرداخته است (کرکه آبادی و میزایی، ۱۳۹۴: ۳). او عقیده دارد تقاضای روزافزون مردم شهرها این است که حکومت شهری باید

نسبت به روندهای تغییر در شهر «پاسخگوتر»، اقداماتش با مسائل شهری و تحول آن‌ها «مناسب‌تر»، نسبت به اجتماع «مسئول‌تر»، به‌عنوان بخشی از نظام یادگیری بهتر عمل کند و سرانجام نقش مهم در پیش‌بینی، کشف و استقبال از آینده ایفا کند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰).

بانک جهانی اصطلاح «حکروایی مطلوب» را اولین بار وارد گفتمان توسعه کرد (Sadashva, 2008: 7) و سپس از طریق نهادهای مهم بین‌المللی توسعه، همانند بانک توسعه‌ی آسیا در سال ۱۹۹۵، صندوق بین‌المللی پول با توجه به شفافیت مالی در سال ۱۹۹۶، برنامه توسعه سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۷ به جریان عادی ادبیات موجود تبدیل شد (علیمحمدزاده و زالی، ۱۳۹۵: ۵). طبق تعریف زیست‌بوم سازمان ملل، حکمروایی خوب شهری عبارت است از: مجموع روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت عمومی شهر از سوی افراد، نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی و نیز فرایندی مستمر که از طریق آن، منافع متضاد یا متعارض با یکدیگر همراه می‌شوند و زمینه همکاری و کنش متقابل فراهم می‌آید. بر پایه این تعریف، حکمروایی خوب شهری هم‌نهادهای رسمی و هم اقدامات غیررسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان را در برمی‌گیرد (موحد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۵۲). آنچه حکمرانی خوب را از سنت‌های مدیریتی پیش از آن متمایز می‌سازد، اصول و ارزش‌هایی است که ترویج می‌کند. اصولی که مبنای تحول در حکمرانی و دستیابی به توسعه مطلوب می‌شود (کاظمی و رحمانی، ۱۳۹۹: ۹۳). جدول شماره دو تلخیصی از آرای اندیشمندان در باب اصول و شاخص‌های حکمروایی خوب شهری را نشان می‌دهد.

جدول ۲. اصول و شاخص‌های حکمروایی خوب شهری

مشارکت	تمامی شهروندان بایستی مستقیماً یا از طریق نهادهای میانجی در فرایند تصمیم‌گیری شرکت داشته باشند که چنین مشارکتی بر مبنای آزادی بیان و آزادی انجمن‌ها صورت می‌گیرد.
پاسخ‌ده بودن	مسئولان شهری باید خواسته‌های شهروندان را دریابند و بپذیرند و نسبت به آن واکنش مناسب را ارائه دهند.
شفافیت	بیانگر ایجاد اعتماد متقابل بین حکومت و عامه مردم از طریق تأمین اطلاعات با تضمین دسترسی آسان به اطلاعات لازم و کافی است.
قانونمندی	مراعات چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست.
پاسخگویی	پاسخگویی از طریق فرایندهای انتخاب صاحبان قدرت و همین‌طور از طریق رویه‌هایی تعیین می‌گردد که بدان طریق، فرایند تصمیم‌سازی عمومی و نتایجی

که آن‌ها به وجود می‌آورند در راستای تعاملات عمومی و بازخورد آن‌ها مورد حمایت قرار می‌گیرند.	
تأکید بر فراهم آوردن فرصت‌های برابر برای شهروندان جهت بهبود رفاه بدون تبعیض میان آن‌ها.	عدالت
دلالیت برافزایش حساسیت مدیران حکومتی نسبت به خواسته‌های عمومی دارد.	مسئولیت‌پذیری
داشتن استراتژی مشخص و نگاه راهبردی جهت نیل به پایداری، توسعه و پیشرفت مناطق با مشارکت شهروندان از طریق فراهم آوردن حس مالکیت و مسئولیت‌پذیری بین آن‌ها.	چشم‌انداز
افزایش تلاش‌های نظارتی در اقدامات حکومتی و فرایندهای توسعه با مشارکت بخش خصوصی و عموم مردم.	نظارت
تضمین اعطای خدمات به عموم مردم با مصرف بهینه و عاقلانه منابع در دسترس.	کارایی و اثربخشی
تأمین آسان و سریع خدمات ضروری از طریق افزایش ظرفیت و شرایط اخلاقی مدیران.	تخصص‌گرایی
تعدیل و ایجاد فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی است.	جهت‌گیری توافقی

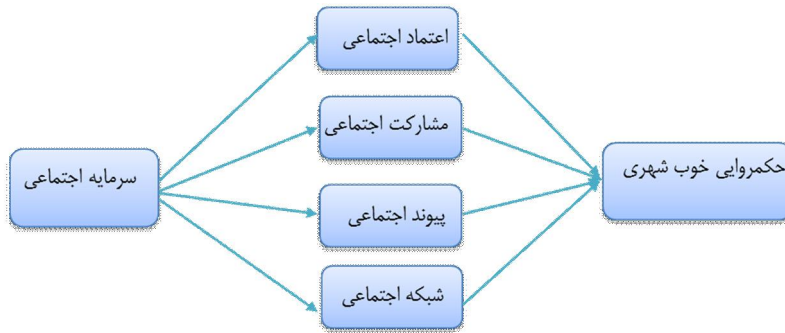
منبع: (UNDP, 2002: 3)

استدلال نظری تأثیر سرمایه اجتماعی بر حکمروایی خوب شهری

بررسی ادبیات موضوع نشان داد که در تبیین کارآمدی حکومت یا کیفیت حکمروایی، دو مجموعه از رهیافت‌های نظری را می‌توان کم‌وبیش از هم تمیز داد. یک مجموعه بر عوامل فرهنگی- اجتماعی تأکید دارد و تغییرات کیفیت حکمروایی را با مراجعه به این عوامل تبیین می‌کند. مجموعه دیگر بر عامل توسعه اقتصادی تأکید کرده و تأثیر آن را بر مناسبات دولت و جامعه مطالعه کرده است. این دسته از نظریه‌پردازان استدلال کرده‌اند که همبستگی مثبتی بین توسعه اقتصادی و کارآمدی حکمروایی وجود دارد، ولی تأثیرگذاری آن را از طریق ایجاد تغییرات فرهنگی- اجتماعی می‌دانند. از سوی دیگر، حکومت‌های خوب بهتر می‌توانند سرمایه اجتماعی را حفظ کنند و کمتر آن را تخریب می‌کنند. پاتنام معتقد است سرمایه اجتماعی می‌تواند کارایی جامعه را از طریق تسهیل کنش‌های جمعی هماهنگ، بهبود دهد. از نظر رابرت پاتنام عناصر سرمایه اجتماعی، حکمروایی خوب و پیشرفت اقتصادی و سیاسی را تضمین می‌کند. این عناصر عبارت از الزامات اخلاقی و هنجارها، اعتماد اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه انجمن‌های داوطلبانه می‌باشند (ساعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۹). پینا نوریس معتقد است

نظریه سرمایه اجتماعی با تفکر ضرورت انجمن‌های مدنی و سازمان‌های داوطلبانه در دستیابی به دموکراسی، مشارکت سیاسی و کارآمدی حکومت تکوین یافته است. نوریس سرمایه اجتماعی را شرط بهبود عملکرد دموکراتیک جامعه می‌داند، ولی معتقد است ترکیب اعتماد مدنی با فعالیت مدنی در انجمن‌ها به‌عنوان شاخص سرمایه اجتماعی اثر یکسانی بر عملکرد حکومت ندارد بلکه بیشترین اثر مربوط به اعتماد اجتماعی می‌باشد (Gore and Wells, 2009: 160). تحلیل سرمایه اجتماعی و تلاش در راستای تقویت آن به منظور برنامه‌ریزی‌های توسعه اهمیت بسیاری دارد و یاریگر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران نیز محسوب می‌گردد (شمس پویا و توکلی، ۱۳۹۴: ۱۳۸). بر مبنای استدلال ارائه‌شده می‌توان دستگاه نظری مسئله را به‌صورت زیر فرموله کرد:

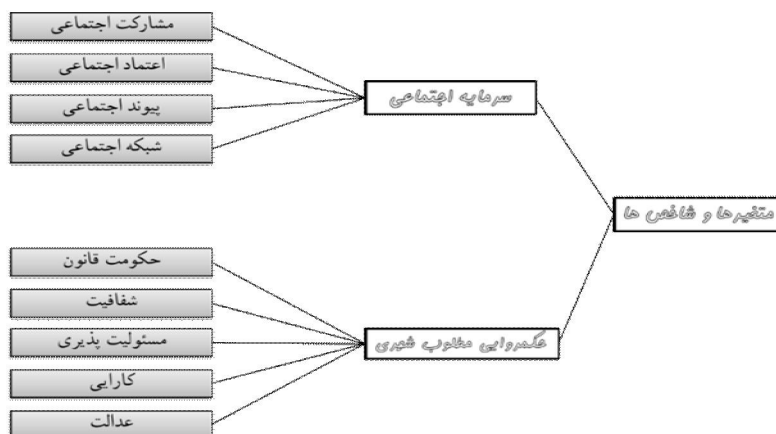
شکل شماره ۱. مدل علی الگوی ارتباط سرمایه اجتماعی با حکمرانی خوب شهری
(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

با ترکیب عوامل مورد بررسی در رابطه با سرمایه اجتماعی می‌توان، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شبکه اجتماعی و پیوند اجتماعی را عناصر اصلی برشمرد. اعتماد اجتماعی، آمادگی بالقوه شهروندان برای همکاری و تعامل با یکدیگر و آمادگی آن‌ها را برای وارد شدن در فعالیت‌های اجتماعی را نشان می‌دهد. با این نگاه، در سطح خرد، در پرتو سرمایه اجتماعی، اعضای جامعه به هم اعتماد می‌کنند و بر مبنای این اعتماد به تشکیل گروه‌ها و سازمان‌های جدید و همکاری در چارچوب آن‌ها مبادرت می‌کنند. در سطح کلان نیز با بالا رفتن اعتماد اجتماعی و مشارکت مدنی شهروندان، همکاری و تعامل دولت و مردم افزایش می‌یابد و تناسب اقتدار دولت و جامعه مدنی با تمرکززدایی از قدرت ایجاد خواهد شد. علاوه بر این، با افزایش اعتماد اجتماعی و بالا رفتن مشارکت مدنی

شهروندان، هزینه‌های اجرای قوانین و سیاست‌های حکومت کاهش می‌یابد و مردم با مشارکت در مدیریت جامعه با دولت همکاری مطلوب خواهند داشت. با افزایش سرمایه اجتماعی و تعامل دولت و مردم در پروژه‌های مشترک، مشارکت مدنی در بین شهروندان نهادینه می‌شود و به بهبود حکمروایی کمک می‌کند. در واقع، از طریق تبادل ارتباطات، اعتماد و انرژی بین تمام نیروها و بخش‌های جامعه، چرخه عقلانی ناظر بر تبادل اطلاعات و انرژی بین دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی رخ می‌دهد. با توجه به وابستگی نظریه‌ای که بین فاکتورهای سرمایه اجتماعی وجود دارد، افزایش مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی در سطح جامعه باعث افزایش پیوند اجتماعی و شبکه اجتماعی نیز می‌شود و افزایش متعادل هریک از این فاکتورها باعث ایجاد چرخه‌ای عقلانی در سطح جامعه می‌شود. در واقع این چرخه عقلانی منجر به بالا رفتن کارایی هم‌زمان جامعه و دولت گشته و در نتیجه به حکمروایی خوب منجر می‌گردد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت موضوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق (تعاریف مفاهیم و عملیاتی تحقیق) از روش کتابخانه‌ای و برای گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش از ابزار پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق شامل تمامی ساکنین ۱۸ سال به بالای شهر اردبیل (۴۵۱۴۵۴) می‌باشد. از طریق فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۳ به دست آمد. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه تحقیق از طریق گروهی از متخصصان توسعه‌ی شهری شامل اساتید دانشگاه و کارشناسان در رشته‌های مرتبط و مدیریت شهری ارزیابی و پس از انجام اصلاحاتی تأیید شد. پایایی پرسش‌نامه نیز با محاسبه ضریب آلفای کرون باخ (پس از حذف گویه‌های ناهم‌ساز) با ضریب ۰,۸۸ مورد تأیید قرار گرفت. داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS، EXCEL و Lisrel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در مرحله نهایی با استفاده از آزمون همبستگی پیرسن، مدل استاندارد شده معادلات ساختاری و آزمون خی دو به بررسی رابطه بین متغیرهای مورد نظر پرداخته و کارایی این آزمون ۹۵ درصد است. شکل ۲ متغیرهای تحقیق و جدول شماره ۳ و ۴ شاخص‌های مورد بررسی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل شماره ۲. متغیرها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری؛
(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

جدول شماره ۳. شاخص‌های حکمروایی خوب شهری

<p>۱. قوانین و مقرراتی که توسط شورای شهر وضع شده و شهرداری موظف به اعمال آن‌هاست؛ ۲. عادلانه و بی‌طرفانه بودن اعمال و اجرای قوانین و مقررات توسط شهرداری؛ ۳. تعهد شهرداری به تأمین نیازهای عمومی مردم در راستای وظایف و سیاست‌های خود؛ ۴. روشن و شفاف بودن مقررات در شهرداری مناطق؛ ۵. میزان ارائه اطلاعات شفاف، دقیق و قابل فهم به مردم مناطق توسط شهرداری؛ ۶. اخذ عوارض به صورت تبعیض‌آمیز توسط شهرداری مناطق؛ ۷. نقش شهرداری در ارتقای شرایط محل زندگی؛ ۸. نقش شهرداری در رفع مشکلات عمومی حاد مناطق؛ ۹. میزان اهمیت شهرداری به نظر مردم در تصمیم‌گیری‌ها؛ ۱۰. سرعت عمل شهرداری مناطق مورد بررسی در انجام وظایف.</p>	<p>حکروایی شهری</p>
---	-------------------------

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول شماره ۴. ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

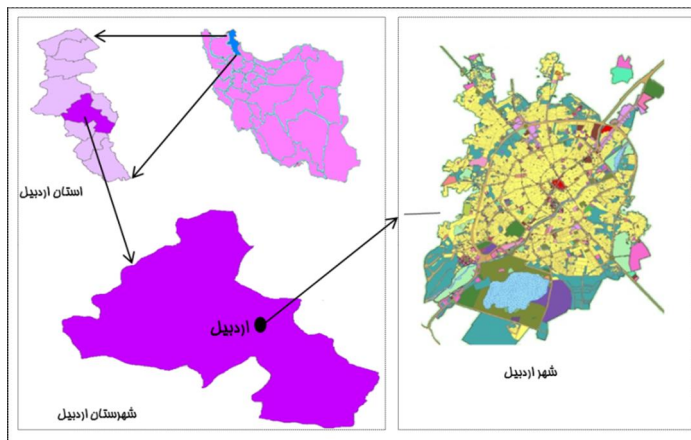
<p>۱. درد و دل با اطرافیان؛ ۲. میزان درک متقابل افراد در سطح محله؛ ۳. وجود افرادی در اطراف شما که باعث آرامش می‌شوند؛ ۴. وجود افرادی در اطراف شما برای حل مشکلات مالی؛ ۵. وجود افرادی در اطراف شما برای گرفتن مشورت و راهنمایی؛ ۶. گفتگو با افراد محلات در ارتباط با مزاحمت و رنجش شخصی.</p>	<p>شبکه اجتماعی</p>
<p>۱. مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی محلات مانند مراسم‌های مختلف؛ ۲. مشارکت در رفع مشکلات محلات؛ ۳. مشارکت در کارهای گروهی محلات؛ ۴. مشارکت در انتخابات در سطح کشور؛ ۵. دعوت هم‌محله‌ای‌ها به مشارکت در اقدامات جمعی برای رفع مشکلات</p>	<p>مشارکت مدنی</p>

محله؛ ۶. صحبت با هم‌محله‌ای‌ها در مورد مشکلات محله؛ ۷. همکاری با شورای محله؛	
۱. وجود روابط صمیمانه بین خانواده و همسایه‌ها؛ ۲. رفت‌وآمد و شرکت در مهمانی‌های همسایه‌ها؛ ۳. قرض گرفتن وسایل منزل از همسایه‌ها؛ ۴. مشورت با همسایه‌ها در انجام برخی کارها؛ ۵. در میان گذاشتن مشکلات و نگرانی‌ها با همسایه‌ها و تقاضای کمک از آنها؛	پیوندهای اجتماعی
۱. میزان اعتماد به اعضای خانواده؛ ۲. میزان اعتماد به فامیل و خویشاوندان؛ ۳. میزان اعتماد به دوستان؛ ۴. میزان اعتماد به همسایگان؛ ۵. میزان اعتماد به اهالی محله؛ ۶. میزان اعتماد به شورای شهر؛ ۷. میزان اعتماد به نمایندگان مجلس؛ ۸. میزان اعتماد به مسئولین کشوری.	اعتماد اجتماعی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

معرفی اجمالی محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل مرکز استان اردبیل در موقعیت ریاضی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۵ متر است. به دلیل موقعیت دشتی از پستی‌وبلندی و عوارض خاصی در اطراف شهر برخوردار نیست. مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت کل آن ۵۳۱۴۵۴ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران). شهرداری اردبیل نیز از نظر ساختار سازمانی، با توجه به وسعت و جمعیت شهر برای بهبود ارائه خدمات شهری، به چهار منطقه تقسیم شده است. شکل شماره سه محدوده مورد مطالعه تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل شماره ۳. موقعیت محدوده مورد مطالعه منبع: ترسیم نگارندگان

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

سرمایه اجتماعی یکی از عوامل اصلی در نحوه حکمروایی شهری می‌باشد، با فرض این رابطه، در تحقیق حاضر تلاش شده که این روابط با استفاده از روش پیمایشی و مطالعه اسنادی آزمون گردد. در این پژوهش سعی بر این بوده تا بهبود حکمروایی شهری از طریق ارتقاء سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به مطالعات انجام‌گرفته، شاخص‌های حکمروایی شهری در شهر اردبیل در جایگاه و موقعیت مناسبی قرار نگرفته و می‌بایست از طریق کاهش و به حداقل رساندن ضعف‌های داخلی (عدم مشارکت مردم، عدم هماهنگی سازمان‌ها، متناسب نبودن قوانین با نیازهای جدید جامعه) و با به کار بردن استراتژی‌های اساسی (از جمله ارتقاء میزان سرمایه اجتماعی در بین شهروندان) زمینه تحقق نظام حکمروایی خوب شهری را فراهم آورد. فرض بر این است که بین دو عامل سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری در سطح شهر اردبیل رابطه معناداری وجود دارد.

در تحقیق حاضر از آزمون پیرسن در ابتدا برای اثبات روابط و معناداری بین ۴ عامل اصلی سرمایه اجتماعی (مشارکت اجتماعی، پیوند اجتماعی، شبکه اجتماعی و اعتماد اجتماعی) استفاده شده است. با توجه به جدول شماره ۵ کاملاً مشخص است که بین تمامی این عوامل رابطه‌ای قوی و مثبت وجود دارد. به گونه‌ای که اگر بتوان اعتماد مردم را نسبت به موضوعی جلب کرد، بر میزان مشارکت آن‌ها در آن زمینه افزوده و همین امر باعث تقویت پیوند اجتماعی بین شهروندان شده که در نتیجه بر میزان شبکه اجتماعی نیز افزوده می‌شود. به عبارتی تمامی این عوامل دارای همبستگی مثبت و معنادار می‌باشند.

بعد از محاسبه روابط بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی، به آزمون روابط بین متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری) پرداخته می‌شود. با توجه به جدول شماره ۷ مقدار ضریب همبستگی، بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب برابر ۰,۶۲۶ است و با توجه به اینکه سطح معنی‌داری برابر با ۰ می‌باشد و از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین همبستگی مثبت بین این دو متغیر وجود دارد.

جدول ۵. محاسبه ضریب همبستگی پیرسن بین فاکتورهای سرمایه اجتماعی

		مشارکت اجتماعی	پیوند اجتماعی	شبهه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	سرمایه اجتماعی
مشارکت اجتماعی	Pearson Correlation	1	.428**	.429**	.290**	.775**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000
	N	383	383	383	383	383
پیوند اجتماعی	Pearson Correlation	.428**	1	.580**	.337**	.792**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.000
	N	383	383	383	383	383
شبهه اجتماعی	Pearson Correlation	.429**	.580**	1	.250**	.759**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.000
	N	383	383	383	383	383
اعتماد اجتماعی	Pearson Correlation	.290**	.337**	.250**	1	.604**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	383	383	383	383	383
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	.775**	.792**	.759**	.604**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	
	N	383	383	383	383	383

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۶. محاسبه ضریب همبستگی پیرسن بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب

شهری

		سرمایه اجتماعی	حکمروایی مطلوب شهری
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	1	0.626
	Sig. (2-tailed)	-	0
	N	383	383
حکمروایی مطلوب شهری	Pearson Correlation	0.626	1
	Sig. (2-tailed)	0	-
	N	383	383

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

از جمله عوامل مؤثر جنسیت و میزان تحصیلات بوده که در رابطه بین سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری دخالت دارد. در این تحقیق با استفاده از آزمون پیرسن به بررسی روابط بین آن‌ها پرداخته شده که نتایج حاصل از آزمون حاکی از وجود رابطه مثبت بین آن‌ها می‌باشد.

با توجه به نتایج، ضریب محاسبه شده بر اساس جنسیت متفاوت است. به عبارت دقیق‌تر جنسیت پاسخگویان بر میزان روابط بین این دو متغیر اثر متفاوت و درعین حال معناداری دارد. با توجه به جدول ذیل ضریب همبستگی زنان با حکمروایی برابر ۰,۷۵۲ و با سرمایه اجتماعی برابر ۰,۶۴۱ می‌باشد. همچنین ضریب همبستگی مردان با حکمروایی برابر ۰,۲۵۲ با سطح معناداری ۰,۰۰۲ و با سرمایه اجتماعی معادل ۰,۱۸۶ با سطح معناداری ۰,۰۰۱ می‌باشد. این امر نشان دهنده آن است که میزان تأثیر زنان در حکمروایی و سرمایه اجتماعی بیشتر از مردان می‌باشد. با این وجود، ضرایب به دست آمده بیانگر وجود رابطه مثبت بین جنسیت پاسخگو و میزان سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری می‌باشد.

جدول ۷. محاسبه ضریب همبستگی پیرسن بین حکمروایی خوب، سرمایه اجتماعی و جنسیت زن

		سرمایه اجتماعی	حکمروایی مطلوب	زن
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	1	0.626	0.641
	Sig. (2-tailed)		0	0.001
	N	383	383	383
حکمروایی مطلوب	Pearson Correlation	0.626	1	0.752
	Sig. (2-tailed)	0		0.002
	N	383	383	383
زن	Pearson Correlation	0.641	0.752	1
	Sig. (2-tailed)	0.001	0.002	
	N	383	383	383

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۸. محاسبه ضریب همبستگی پیرسن بین حکمروایی خوب، سرمایه اجتماعی و جنسیت مرد

		سرمایه اجتماعی	حکمروایی مطلوب	مرد
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	1	0.266	0.186
	Sig. (2-tailed)		0	0.002
	N	383	383	383
حکمروایی مطلوب	Pearson Correlation	0.266	1	0.252
	Sig. (2-tailed)	0		0.001
	N	383	383	383
مرد	Pearson Correlation	0.186	0.252	1
	Sig. (2-tailed)	0.002	0.001	
	N	383	383	383

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

در رابطه با عامل دوم میزان تأثیر تحصیلات بر سرمایه اجتماعی و حکمروایی شهری بر اساس سطح تحصیلات متفاوت است. بر اساس آمارهای جدول ۹ نشان‌دهنده آن است که میزان تأثیر پاسخگویان در سطح لیسانس و فوق‌دیپلم بیشتر و در سطح ابتدایی در کمترین حد می‌باشد؛ و با عنایت به اینکه سطح معناداری تحصیلات در رابطه با سرمایه اجتماعی برابر ۰,۰۴۵، با ضریب ۰,۹۶ و رابطه حکمروایی برابر ۰,۲۳ می‌باشد لذا می‌توان بیان داشت که باوجود تفاوت مؤثر از لحاظ سطح تحصیلات به‌طور کلی بین متغیرهای تحصیلات، سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب همبستگی مثبت وجود دارد.

جدول ۹. آمارهای توصیفی بین تحصیلات، سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب شهری

انحراف معیار	میانگین	فراوانی	تحصیلات
۲,۳۲	۱۳,۰۱	۸	ابتدایی
۴,۲۵	۲۳,۴۵	۱۰۸	سیکل و دیپلم
۴,۶۸	۴۶,۲۳	۱۹۳	فوق‌دیپلم و لیسانس
۴,۱۰	۳۸,۴۸	۷۴	فوق‌لیسانس و دکترا

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۱۰. محاسبه ضریب همبستگی پیرسن بین سرمایه اجتماعی، حکمروایی مطلوب و تحصیلات

		سرمایه اجتماعی	حکمروایی مطلوب	تحصیلات
سرمایه اجتماعی	Pearson Correlation	1	0.626	0.096
	Sig. (2-tailed)		0	0.045
	N	383	383	383
حکمروایی مطلوب	Pearson Correlation	0.626	1	0.238
	Sig. (2-tailed)	0		0
	N	383	383	383
تحصیلات	Pearson Correlation	0.096	0.238	1
	Sig. (2-tailed)	0.045	0	
	N	383	383	383

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

آزمون خی دو: در تحقیق حاضر فرض بر این است که تفاوت معناداری بین مناطق چهارگانه اردبیل از نظر سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری وجود دارد. برای بررسی فرضیه مورد نظر از آزمون خی دو استفاده می‌شود. آزمون خی دو در دو مرحله جداگانه برای هر یک از متغیرهای سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری مورد استفاده قرار گرفت. با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون (جدول ۱۱) مشخص است که در میزان سرمایه اجتماعی بین مناطق چهارگانه با توجه به سطح معناداری ۰,۰۱۵ که کمتر از ۰,۰۵ است و درجه آزادی ۱۷۱ تفاوت معناداری وجود دارد.

سرمایه اجتماعی بالا وجودی ملزم بر حکمروایی شهری خوب است. می‌توان چنین نتیجه گرفت در صورتی که در میزان سرمایه اجتماعی بین نواحی تفاوت وجود داشته باشد، بنابراین در میزان حکمروایی شهری نیز باید تفاوتی وجود داشته باشد. در واقع با توجه به سطح معناداری ۰/۰۲۹ و درجه آزادی ۶۹ کاملاً مشخص است که میزان حکمروایی خوب شهری همانند میزان سرمایه اجتماعی متفاوت است که با توجه به گفته شهروندان علت آن ناراحتی و نارضایتی شهروندان از عملکرد شهرداری و مسئولین شهری می‌باشد. به همین علت رسیدگی به نارضایتی‌های شهروندان باید در اولویت‌های حکمروایی شهری جای داشته باشد.

جدول ۱۱. محاسبه آزمون خی دو بین مناطق و سرمایه اجتماعی

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	213.728a	171	.015
Likelihood Ratio	235.722	171	.001
Linear-by-Linear Association	15.555	1	.000
N of Valid Cases	383		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۱۲. محاسبه آزمون خی دو بین مناطق و حکمروایی خوب شهری

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	89.467a	69	.029
Likelihood Ratio	90.761	69	.021
Linear-by-Linear Association	1.136	1	.027
N of Valid Cases	383		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۱۳. محاسبه تفاوت سرمایه اجتماعی از لحاظ مناطق چهارگانه شهر اردبیل

منطقه	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Variance
منطقه ۱	84.9100	13.90523	42.00	116.00	193.355
منطقه ۲	98.2100	11.97834	64.00	121.00	143.481
منطقه ۳	88.0100	14.66494	42.00	116.00	215.061
منطقه ۴	90.5100	15.47791	42.00	116.00	239.566

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۱۴. محاسبه تفاوت حکمروایی مطلوب شهری از لحاظ مناطق چهارگانه شهر اردبیل

منطقه	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Variance
منطقه ۱	38.4400	5.91748	29.00	51.00	35.017
منطقه ۲	39.5800	6.10709	29.00	60.00	37.297
منطقه ۳	37.9800	4.96855	29.00	51.00	24.686
منطقه ۴	37.2200	5.05841	29.00	51.00	25.587

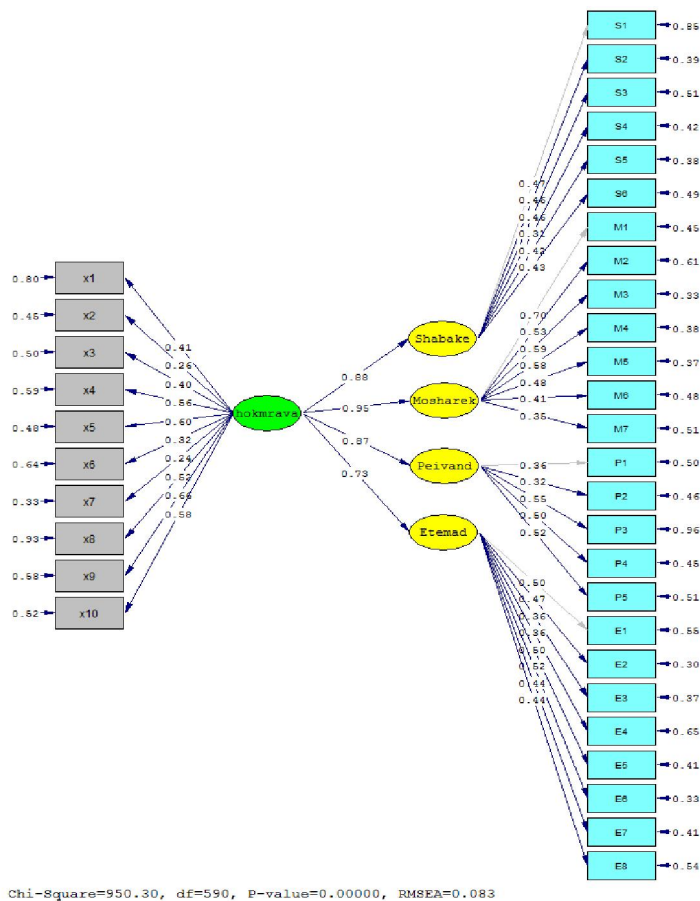
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

در پاسخ به سؤال اساسی، مهم‌ترین ابعاد و شاخص‌های تأثیرگذار سرمایه اجتماعی بر حکمروایی خوب شهر اردبیل کدام‌اند، تحلیل مدل‌سازی معادلات ساختاری اثرگذاری ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر حکمروایی خوب شهری انجام پذیرفت. در این تحقیق از نرم‌افزار لیزرل^۱ برای بررسی روابط میان متغیرها استفاده شده است. سرمایه اجتماعی دارای ۴ بعد شبکه اجتماعی (۶ شاخص)، مشارکت اجتماعی (۷ شاخص)، پیوند اجتماعی (۵ شاخص) و اعتماد اجتماعی (۸ شاخص) می‌باشد که مستخرج

^۱ نرم‌افزار لیزرل از قوی‌ترین نرم‌افزارهای تحلیل آماری است. که به بررسی روابط میان متغیرها و تأثیر هر کدام از مؤلفه‌ها بر متغیرها می‌پردازد. و همچنین برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر یک متغیر، بررسی همبستگی میان متغیرها و سنجش میزان تأثیر یک متغیر بر متغیر دیگر کاربرد دارد.

از مبانی نظری بوده و با استفاده از مدل تحلیل عاملی تأییدی اثر آن‌ها در حکمروایی خوب شهری شهر اردبیل موردسنجش قرار می‌گیرد.

شکل شماره ۴ مدل استاندارد شده مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار لیزرل می‌باشد. برای اینکه از صحت مدل مذکور اطمینان لازم را داشته باشیم، ابتدا به بررسی برازش مدل مذکور می‌پردازیم. طبق شکل زیر، شاخص نسبت مجذور خی به درجه آزادی ($X^2/d.f$) که مقدار آن برابر با ۱,۶۱۰ است (که مقادیر کمتر از ۳ قابل‌پذیرش هستند). مجذور میانگین مربعات خطای تقریب (RMSEA) که مقدار آن برابر با ۰/۰۸۳ است با توجه به معیارهایی که ذکر شده است، مدل آزمون شده برازش مناسبی با داده‌های گردآوری شده دارد.

شکل شماره (۴). مدل استاندارد شده مدل‌سازی معادلات ساختاری

در شکل شماره (۴) مدل استاندارد شده مدل‌سازی معادلات ساختاری در لیزرل مشاهده می‌شود که اثر هریک از ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر حکمروایی شهری مورد بررسی قرار گرفته است. هر چه بار عاملی (قدرت رابطه بین ابعاد و شاخص‌ها) بزرگ‌تر و به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد یعنی شاخص‌ها بهتر می‌توانند اثرگذاری را تبیین کنند. اگر بار عاملی کمتر از ۰/۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف‌نظر می‌شود. بار عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ قابل قبول است و اگر بزرگ‌تر از ۰/۶ باشد خیلی مطلوب است. همان‌طور که از شکل استنباط می‌شود ابعاد سرمایه اجتماعی اثرات مثبت و مستقیمی به ترتیب زیر بر حکمروایی خوب شهری گذاشته‌اند: مشارکت اجتماعی با اثر مثبت ۰/۹۵، شبکه اجتماعی با میزان اثر مثبت ۰/۸۸، پیوند اجتماعی با اثر مثبت ۰/۸۷ و اعتماد اجتماعی با اثر مثبت ۰/۷۳. به ترتیب در حکمروایی خوب شهر اردبیل تأثیرگذار هستند. در این میان ابعاد و شاخص‌هایی که دارای تأثیرگذاری بیشتری هستند دارای پیامدهای محتمل‌تری بر حکمروایی خوب شهری هستند. طبق نتایج این شکل، از بین شاخص‌های بعد مشارکت اجتماعی، S1 شاخص درد و دل با اطرافیان (۰/۴۷)، S2 میزان درک متقابل افراد در سطح محله (۰/۴۶) و S3 وجود افرادی در اطراف شما که باعث آرامش می‌شوند (۰/۴۶) دارای بیشترین تأثیر و از بین شاخص‌های بعد مشارکت، شاخص M1 مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی محلات مانند مراسم مختلف (۰/۷۰)، M3 مشارکت در کارهای گروهی محلات (۰/۵۹) و M4 مشارکت در انتخابات در سطح کشور (۰/۵۸) بیشترین تأثیر از بین شاخص‌های بعد مشارکت اجتماعی و از بین شاخص‌های پیوند اجتماعی، شاخص P3 قرض گرفتن وسایل منزل از همسایه‌ها (۰/۵۵) و در نهایت از بین شاخص‌های بعد اعتماد اجتماعی، شاخص E6 میزان اعتماد به اعضای خانواده (۰/۵۲)، E1 میزان اعتماد به اهالی محله (۰/۵۰) و E5 میزان اعتماد به شورای شهر (۰/۵۰) شاخص‌هایی هستند که بیشترین تأثیر را در بعد مربوطه دارند. همان‌گونه که نتایج به دست آمده نشان می‌دهند بار عاملی (یا ضرایب اعتبار) هر یک از شاخص‌های استفاده شده برای ابعاد از مقدار مناسبی برخوردار بوده و به شکل معنی‌داری در اندازه‌گیری و سنجش متغیرها به کاررفته‌اند.

از بین شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نیز، شاخص X9 میزان اهمیت شهرداری به نظر مردم در تصمیم‌گیری‌ها (۰/۶۶)، X5 میزان ارائه اطلاعات شفاف، دقیق و قابل فهم به مردم مناطق توسط شهرداری (۰/۶۰) و شاخص X10 سرعت عمل شهرداری

مناطق مورد بررسی در انجام وظایف (۰,۵۸) تأثیرگذاری بیشتری در حکمروایی خوب شهری دارند.

نتیجه‌گیری

حکمروایی خوب شهری فصل مشترک تمام کنشگران اجتماعی بوده و ریشه در چشم‌انداز مدیریت عمومی نو دارد که از اواخر دهه ۱۹۸۰ با ابتکار عمل بانک جهانی و مرکز اسکان بشر سازمان ملل و سایر نهادهای بین‌المللی در ادبیات توسعه وارد شده و در واقع رهیافتی ساختارشکنانه به برنامه‌ریزی توسعه شهری دارد. با مشارکت و کنش متقابل میان بازیگران اصلی مدیریت شهری یعنی جامعه مدنی، حکومت و بازار و بخش خصوصی، از یگانه‌الگوی توسعه شهری و مبتنی بر عقلانیت ابزاری گذر کرده و متشکل بر بنیان سرمایه اجتماعی شهروندان و عقلانیت ارتباطی، جایگزین شهرنشینی ارتباطی را پیش می‌گیرد.

در واقع بر مبنای این استدلال منطقی بیان می‌گردد که سرمایه اجتماعی شرط لازم برای تحقق حکمروایی خوب شهری است. در بعد نظری با افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه و بالا رفتن اعتماد و مشارکت اجتماعی شهروندان، همکاری و تعامل شهرداری و مردم افزایش خواهد یافت. سرمایه اجتماعی، به مشارکت فعال شهروندان در سیاست‌های شهری منجر می‌شود. سرمایه اجتماعی این فرصت را برای شهروندان فراهم می‌کند که در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت فعال داشته باشند. به عبارتی با افزایش اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی شهروندان، هزینه اجرای قوانین و سیاست‌های شهرداری کاهش می‌یابد. با افزایش سرمایه اجتماعی و تعامل شهرداری و مردم در پروژه‌های مشترک، فضیلت مدنی در بین شهروندان نهادینه شده و به بهبود حکمروایی کمک می‌کند. در واقع تبادل ارتباطات، اعتماد و مشارکت به بالا رفتن کارایی مردم و شهرداری منجر می‌شود؛ که پیامد آن حکمروایی خوب شهری است.

در این تحقیق به منظور تحلیل روابط میان فاکتورهای سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب شهری از ضریب همبستگی پیرسن و خی دو و مدل استاندارد شده معادلات مدل سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. با توجه به نتایج به دست آمده مقدار ضریب همبستگی بین این دو متغیر با سطح معناداری ۰ برابر ۰,۶۲۶ می‌باشد؛ که بیانگر همبستگی مثبت بین این دو متغیر بوده به نحوی که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی، میزان حکمروایی خوب در شهر نیز افزایش خواهد یافت؛ همچنین با توجه به بررسی‌های

انجام یافته، به سبب کمتر بودن مقادیر سطح معناداری از ۵ درصد، تمامی متغیرهای مستقل دارای رابطه خطی با متغیر وابسته هستند و برای ساخت معادله رگرسیون قابل استفاده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده از رگرسیون چندگانه، مشخص است که مشارکت و اتصال به شبکه‌های اجتماعی بیشترین رابطه را با حکمروایی خوب دارا هستند. در نهایت برای آزمون وجود تفاوت در میزان سرمایه اجتماعی و حکمروایی مطلوب از آزمون خی دو استفاده شده است. میزان سطح معناداری برای سرمایه اجتماعی ۰,۰۱۵ و برای حکمروایی مطلوب شهری ۰,۰۲۹ محاسبه شده که این بیانگر تأیید فرضیه تحقیق می‌باشد. به نحوی که بیشترین میانگین سرمایه اجتماعی (۹۸,۲۱) و حکمروایی خوب (۳۹,۵۸) در منطقه ۲ شهر اردبیل می‌باشد. بنا بر بررسی‌های انجام یافته تحقق سرمایه اجتماعی در شهر اردبیل در حد متوسطی بوده و چندگانگی در ابعاد مختلف آن وجود دارد. به طوری که در برخی مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی نظیر شبکه اجتماعی و اعتماد اجتماعی از ضعف جدی برخوردار است و در برخی عناصر همانند پیوند اجتماعی و مشارکت اجتماعی در حد میانی بوده است. ولی در کل هیچ کدام از فاکتورها از قوت و عملکرد مناسب برخوردار نبوده‌اند. این نتایج نشان می‌دهد که بسیاری از سازوکارهای اجتماعی که مردم به آن وابسته بوده دگرگون شده و یا در حال تغییر هستند؛ بنابراین مردم برای ایجاد ارتباط و تأمین منافع متقابل نیازمند سازوکارهای جدید در حوزه‌های اجتماعی می‌باشند. برای پاسخ به سؤال تحقیق از مدل استاندارد شده معادلات مدل سازی معادلات ساختاری استفاده شده است و طبق نتیجه این مدل، ابعاد سرمایه اجتماعی اثرات مثبت و مستقیمی به ترتیب زیر بر حکمروایی خوب شهری گذاشته‌اند: مشارکت اجتماعی با اثر مثبت و مستقیم ۰,۹۵، شبکه اجتماعی با میزان اثر مثبت و مستقیم ۰,۸۸، پیوند اجتماعی با اثر مثبت و مستقیم ۰,۸۷ و اعتماد اجتماعی با اثر مثبت و مستقیم ۰,۷۳ به ترتیب در حکمروایی خوب شهر اردبیل تأثیرگذار هستند.

سخن آخر این که به دلیل تأثیر مهم سرمایه اجتماعی بر حکمروایی شهری می‌تواند از طریق ارتقاء سرمایه اجتماعی و افزایش مشارکت مردمی، حکمروایی خوب شهری را در شهر اردبیل عملی ساخت.

منابع و مآخذ:

۱. اکبری، غ. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی و حکمروایی شهری. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۳، ۱۴۸-۱۳۰.
۲. بزی، خ، حیدری، ف. ۱۳۹۵. بررسی سرمایه اجتماعی در محلات مختلف شهر داراب. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۷، شماره ۲۴، ۱۵۶-۱۴۳.
۳. بوستون، ج. ۲۰۱۷. حکومت‌داری برای آینده: طراحی نهادهای دموکراتیک برای فردایی بهتر. ابوالفضل مشکینی. چاپ اول. مرکز مطالعات شهرداری تهران. ۵۷۸.
۴. حاتمی نژاد، ح، عیوضلو، د، خزائی زاده، ف. ۱۳۹۵. بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی در فضاهای شهری. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۲، ۳۶۱-۳۴۹.
۵. خمر، غ، اسماعیل‌زاده، ع، براتیپور، ع. ۱۳۹۰. ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره ۴، صص ۱۰۹-۹۱.
۶. خوش‌فر، غ، بارگاهی، ر، کریمی، ش. ۱۳۹۲. سرمایه اجتماعی و پایداری شهری: شهر گرگان. فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۸، صص ۴۶-۳۱.
۷. رضایی، م، تسلیم، س. ۱۳۹۵. تحلیل فضایی رابطه میان کیفیت محیط شهری و سرمایه اجتماعی: شهر یزد. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۲، ۲۶۲-۲۴۵.
۸. ساعی، ع، کبیری، ا، کسرابی، مح؛ صادقی، ح. ۱۳۹۰. سرمایه اجتماعی و حکمروایی خوب. فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، شماره ۲، صص ۹۴-۶۳.
۹. سایت درگاه آمار ملی ایران، سرشماری عمومی نفوس مسکن سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۵.
۱۰. سیدنورانی، س، سادات سجادی، م، فروزان، ف، جهانگرد، ف. ۱۳۹۴. بررسی نقش آموزش در ایجاد سرمایه اجتماعی در ایران ۱۳۶۰-۱۳۹۰. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ۵، شماره ۲۰، ۴۴-۳۱.

۱۱. شریف زاده، م، عبدالله زاده، غ، صالحی، ف، خواجه شاهکوهی، ع. ۱۳۹۶. حکمروایی شایسته مبتنی بر سرمایه اجتماعی در شهرستان جویبار. مجله آمایش جغرافیایی فضا. سال ۷. ۱۰۵-۱۲۲.
۱۲. شمس پویا، م، ک، توکلی‌نیا، ج. ۱۳۹۴. تحلیل سرمایه اجتماعی با تأکید بر مشارکت شهروندان و پاسخگویی مدیران شهری، مورد پژوهی شهر اسلامشهر. فصلنامه آمایش محیط، دوره هشتم، شماره ۳۰، ۱۵۲-۱۳۷.
۱۳. صالحی، ر، نعمتی، م، امانپور، س. ۱۳۹۳. بررسی سازوکار تأثیرگذاری شاخص‌های سرمایه اجتماعی در حکمروایی مطلوب شهری با استفاده از Amos: نسیم شهر. مجله علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، سال ۴، شماره ۱، ۲۴-۱.
۱۴. کاظمی، ح، رحمانی، ب. ۱۳۹۹. ارزیابی حکمرانی خوب شهری برای شهرهای ایران، مطالعه موردی: شهر اهواز. فصلنامه آمایش محیط، شماره ۴۸، صص ۱۰۸-۸۹.
۱۵. کاکوند، ا، آهنی، س، زارعی، ف، هاشم‌پور، ر. ۱۳۹۴. ارزیابی تطبیقی جایگاه سرمایه اجتماعی در ساختار محلات شهری با استفاده از AHP: قزوین. فصلنامه آمایش محیط. شماره ۳۶. ۴۶-۲۵.
۱۶. کرکه آبادی، ز، میرزایی، م. ۱۳۹۴. بررسی شاخص‌های حکمروایی شهری و سرمایه اجتماعی در شهرهای ایران. اولین همایش پژوهش‌های کاربردی در علوم جغرافیایی سمنان. گروه جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی سمنان.
۱۷. علیمحمدزاده، و، زالی، نادر. ۱۳۹۵. بررسی رابطه بین حکمروایی مطلوب شهری و سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن. چهارمین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران. تهران. انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
۱۸. موحد، ع، قاسمی کفرودی، س، کمانرودی، م، ساسان پور، ف. ۱۳۹۴. بررسی توسعه محله‌های شهری با تأکید بر الگوی حکمروایی خوب شهری: منطقه ۱۹ تهران. برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دوره ۱۹، شماره ۱. ۱۷۹-۱۴۷.
۱۹. موسوی، م، حسنی، م، منوچهری، ا. ۱۳۹۲. تحلیل سرمایه اجتماعی شهروندان و تأثیر آن بر کیفیت زندگی: شهر میاندوآب. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۵ (۴). ۲۲۰-۱۹۷.

۲۰. نیک پور، ع، رمضان زاده، م، واحدی، ح. ۱۳۹۴. ارزیابی سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در ارتقاء کیفیت محیط‌های شهری: شهر بابلسر. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال ۵. شماره ۱۹. ۱۲۶-۱۱۵.

21. Cave, R.W. 2005. Encyclopedia of the city, London & New York.
22. Gamas, F. 2010. Social capital and government performance in American. Urban Affairs review. Vol 21: 40- 53.
23. Gore, T and Wells, P. 2009. Governance and evaluation: the case of EU regional policy horizontal priorities. Evaluation and program, No.32: 158-167.
24. Heris, M. 2012. Good Urban governance, Actors relation and paradigms. American journal of sociology, 94: 95-120.
25. Jacobs, J. 1965. The death & life of great American cities. American journal of Sociology. vol 84: 46.
26. OECD(Organization for Economic Cooperation and Development), 2005, The wellb.
27. Peris, J, Calabuig, C. 2012. Scrutinizing the link between participatory governance and urban environmental management. Habitat international, No.35: 84- 92.
28. Rakidou, A. 2012. Towards an understanding of governance: the emergence of an idea and its implications for urban research in developing countries. Centre for Urban and Community Studies. Vol 4: 1-120.
29. Sadashiva, M. 2008. Effects of civil society on urban planning and governance in Mysore, India, Doctoral thesis, Technical university of Dortmund.
30. UNDP. 2002. Governance unit Jakarta introducing good local governance.
31. Yap Kio, sh. 2014. Good Urban Governance in South Asia. Environment and urbanization Asia.

